

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТА СПИСАННЯ РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ В ОБЛІКУ

У статті здійснено порівняльний аналіз існуючих методів створення та методик розрахунку резерву сумнівних боргів. Надано визначення резерву сумнівних боргів для цілей обліку. Запропоновано удосконалену методику розрахунку резерву сумнівних боргів, що ґрунтується на функції трикутного розподілу.

A comparative analysis of existing methods and procedures the allowance for doubtful debts is made in the article. The definition of doubtful debts reserve for accounting purposes is given. An improved method of calculating the allowance for doubtful debts based on the function of a triangular distribution is proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Наявність дебіторської заборгованості в умовах сьогодення є необхідністю, що викликана умовами господарювання сучасних підприємств. Тому її правильне та економічно обґрунтоване відображення в обліку слугує запорукою прийняття ефективних управлінських рішень. З поняттям дебіторської заборгованості нерозривно пов'язане поняття резерву сумнівних боргів, за допомогою якого відбувається дотримання принципу обачності в обліку. Проте практика свідчить, що більшість торговельних підприємств м. Харкова та Харківської області або взагалі не створюють резерв сумнівних боргів або формують його у мізерних сумах (від 0 до 0,4%). Причинами відмови від створення резерву сумнівних боргів є додаткове вилучення коштів з обороту підприємства, достатньо високі затрати часу та праці, а також те, що резерв сумнівних боргів не дозволяється включати до валових витрат підприємства, а отже, він не є важелем зменшення податку на прибуток. Для порівняння наведемо показники формування резерву сумнівних боргів деяких американських компаній: «Дженерал моторс», «Естмен Кодак» – 3–6%; «Техако», «Ю. С. Стеел» – 1,5%, заклади охорони здоров'я – 15–20% визнаної дебіторської заборгованості. Як бачимо, ці показники є вищими за ті, що склалися в Україні. Існування недоліків у методології обліку стосовно створення та списання резерву сумнівних боргів, а також методів його розрахунку, свідчить про актуальність обраної теми статті.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженням сутності резерву сумнівних боргів в обліковому аспекті займається низка провідних науковців, таких як: Ф. Ф. Бутинець [1, с.231–352], С. Грей, Б. Ніддлз [2, с.113–215], Р. Ентоні, Дж. Ріс [3, с.345–412], В. М. Костюченко, С. Ф. Голов, І. Ю. Кравченко, Г. А. Ямборко [4, с.513–611], В. Батищев, Ю. Бакун, С. Максудов [5, с.40–45], Е. В. Золотарева [6, с.245–231], С. Л. Береза [7, с.24–30], І. Власова [8, с.369–370], Г. Нашкерська [9, с.32–35] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим існує перелік проблемних та дискусійних питань, що залишаються недостатньо дослідженими та розкритими в обліковому аспекті, з яких можна виділити: відсутність визначення дефініції «резерв сумнівних боргів» для цілей обліку; наявність вагомих недоліків у методах визначення резерву сумнівних боргів, що ускладнюють процес їх застосування; суперечності щодо облікового відображення невикористаних сум резервів сумнівних боргів та його списання.

Постановка завдання. Мета статті є проведення критичного огляду створення та списання резерву сумнівних боргів в обліку, здійснення порівняльного аналізу існуючих методів створення та методик розрахунку резерву сумнівних боргів та розробка науково обґрунтованих рекомендацій з їх удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Після віднесення дебіторської заборгованості до сумнівної, постає проблема її оцінки та відображення в балансі, оскільки наявність безнадійного боргу зумовлює втрату доходу і зменшення прибутку. Для достовірної оцінки поточної дебіторської заборгованості, що пов'язана з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг на дату балансу, зі складу поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги слід виключати безнадійну дебіторську заборгованість. Якщо робиться висновок про неможливість повернення боргу в термін чи виявляється прострочена заборгованість, то проводяться необхідні заходи. У балансі така заборгованість відповідно до МСБО повинна бути відображена з поправкою на безнадійні борги, а відповідно до вимог України і Росії – з коригуванням на резерв сумнівних боргів.

Оскільки Податковий кодекс України оперує лише визначенням безнадійної дебіторської заборгованості та в ньому не дається дефініції резерву сумнівних боргів, тому пропонуємо трактувати резерв сумнівних боргів для цілей обліку як запас грошових коштів, який створюється з метою покриття безнадійної дебіторської заборгованості, що може мати місце в майбутньому. На думку авторів, основним нормативним документом, на який слід опиратися бухгалтеру підприємства при виборі методу та безпосередньому формуванні резерву сумнівних боргів, є П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Нарахування резерву сумнівних боргів згідно із П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» не передбачається, проте стандарт регулює питання первісної оцінки і оцінки на дату балансу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги. На підставі аналізу П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» з'ясовано, що на дату балансу бухгалтер підприємства повинен оцінювати суму втрат від зменшення корисності дебіторської заборгованості, яка визначається як різниця між його балансовою та теперішньою вартістю очікуваних грошових потоків, дисконтованих за поточною ринковою ставкою відсотка на подібний фінансовий актив, з визнанням цієї різниці іншими витратами звітного періоду. Як бачимо, виникає суперечність між двома стандартами, а саме: П(С)БО 10 передбачається оцінка дебіторської заборгованості за чистою реалізаційною вартістю, а в П(С)БО 13 даний вид оцінки відсутній, хоча мова йде у обох документах про дебіторську заборгованість як фінансовий актив. Виходячи із зазначеного, вважаємо, що основним нормативним документом, який регулює відображення дебіторської заборгованості в обліку є все ж таки П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», яким і необхідно керуватися при прийнятті рішень, а в П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» необхідно внести доповнення для співставності стандартів та вказати, що поточну дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги необхідно оцінювати за чистою реалізаційною вартістю.

Доцільною є думка таких провідних науковців, як Ф. Бутинця [1, с.381], С. Грея, Б. Ніддлза [2, с.215], Р. Ентоні, Дж. Ріса [3, с.84], Г. Нашкерської [9, с.34] про те, що резерв сумнівних боргів необхідно формувати лише за дебіторською заборгованістю за продукцію, товари, роботи, послуги. На наш погляд, формувати резерв сумнівних боргів необхідно за такими рекомендованими субрахунками – 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками» і 362 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками» (якщо дебіторська заборгованість не забезпечена вексями); 363 «Розрахунки з вітчизняними покупцями та замовниками забезпечені вексями» та 364 «Розрахунки з іноземними покупцями та замовниками забезпечені вексями» (якщо дебіторська заборгованість забезпечена вексями).

Існує думка [9, с.34], що внаслідок виплати грошових коштів у підприємства не виникають доходи, тому формувати резерв сумнівних боргів за виданими авансами і позиками, який відноситься на витрати необґрунтовано, оскільки він формується для забезпечення відповідності доходів та витрат. Крім того, підприємство має додаткові важелі впливу на вимогу повернення виплачених сум: утримання із заробітної плати працівників, накладення штрафних санкцій (за авансами, виданими підзвітним особам).

У міжнародній практиці існує два методи списання безнадійних боргів: метод нарахування резерву (підхід за чистою реалізаційною вартістю) і метод прямого списання [4]. Підхід за чистою реалізаційною вартістю відповідає одному з основних принципів бухгалтерського обліку – принципу обачності. Збільшення дебіторської заборгованості, наприклад, в результаті відвантаження продукції наступною оплатою призводить до відображення в обліку та звітності доходу, який вимірюється сумою очікуваних грошових надходжень. Тому пряме списання непогашеної дебіторської заборгованості на зменшення прибутку звітного року за П(С)БО 10 не передбачено (мається на увазі такий вид заборгованості як поточна заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги).

Відображення в підсумку балансу поточної дебіторської заборгованості здебільшого пов'язується лише з принципом обачності (попередження завищення активів), відповідно до якого передбачається включення дебіторської заборгованості по чистій вартості реалізації, з визначенням величини резерву сумнівних боргів. Проте створення резерву сумнівних боргів здійснюється не лише для дотримання принципу обачності, а й принципу безперервності діяльності підприємства. Вищезазначене пояснюється тим фактом, що у випадку виникнення збитків у майбутньому (безнадійної дебіторської заборгованості), підприємству необхідно створювати додаткові резерви для забезпечення процесу безперебійної та постійної діяльності.

Резерв сумнівних боргів формується на підставі інвентаризації дебіторської заборгованості і має на меті забезпечення нормального функціонування підприємства, навіть за умови, коли частина боржників не розрахується за своїми зобов'язаннями.

Відповідно до вітчизняного законодавства, відображення дебіторської заборгованості, пов'язаної з реалізацією продукції, товарів, робіт, послуг у балансі підприємства здійснюється з урахуванням резерву сумнівних боргів, що визначається одним з можливих методів: застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості або застосування коефіцієнта сумнівності (рис. 1).

Рис. 1. Порядок списання дебіторської заборгованості

Національною методологією обліку передбачається визначення резерву сумнівних боргів із застосуванням абсолютної суми сумнівної заборгованості або коефіцієнта сумнівності. У результаті дослідження здійснено порівняльний аналіз існуючих методів визначення резерву сумнівних боргів (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика методів визначення резерву сумнівних боргів

№ з/п	Найменування методу та порядок розрахунку	Переваги	Недоліки
1	Застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості (визначається на підставі аналізу платоспроможності окремих дебіторів)	1. Одержання найбільш точної чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості 2. Надає можливість здійснювати аналіз по кожному дебітору.	1. Трудомісткий, оскільки потребує детального вивчення платоспроможності всіх дебіторів і визначення тих з них, які не погасять своєчасно заборгованість. 2. Труднощі в отриманні реальної інформації про стан платоспроможності дебіторів. 3. Ступінь точності результату має суб'єктивний характер, так як залежить від наявності достовірної інформації про дебіторів та кваліфікації експертів, що надають інформацію. 4. Можливо застосовувати лише за незначної кількості дебіторів.
2	Застосування коефіцієнта сумнівності (визначається шляхом множення суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності (Кс))	–	–
2.1	Визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході	1. Дотримання принципу обачності. 2. Порівняна простота розрахунку. 3. Можливість застосування лише за наявності тісного взаємозв'язку між обсягом реалізації та сумою безнадійних боргів за попередні роки.	1. Недотримання принципу відповідності доходів і витрат (так як періоди, у яких була здійснена реалізація та відображені безнадійні борги є різними).
2.2	Класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення	1. Ґрунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. 2. Можливість застосування підприємствами з великою кількістю дебіторів.	1. Труднощі пов'язані з неможливістю розподілу дебіторів у зв'язку з встановленням для кожного з них різних термінів погашення. 2. Розрахунок є трудомістким процесом та досить складною процедурою для виконання. 3. Відсутнє нормативне регулювання кількості попередніх періодів, що потрібно враховувати для розрахунку. 4. Коефіцієнт сумнівності за заборгованостями дебіторів колишніх періодів застосовується для оцінки теперішніх дебіторів, що є не цілком коректним. 5. Відсутня можливість оперативного контролю за переміщенням «сумнівних» дебіторів з однієї групи сформованої за строками непогашення в іншу.
2.3	Визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебітор. заборг. у сумі дебітор. заборг. на початок відповідного періоду за попередні 3-5 р.	1. Ґрунтується на інформації, що є в наявності у бухгалтера. 2. Дотримання узгодженості доходів та витрат.	1. Трудомісткий з відносною складністю розрахунків через використання великого обсягу інформації (за останні 3-5 років). 2. Визначення теперішнього резерву сумнівних боргів на основі минулого досвіду.

Варто зауважити, що другий метод (застосування коефіцієнта сумнівності) містить в собі три способи розрахунку коефіцієнта сумнівності, що мають переваги та недоліки у застосуванні.

За даними табл. 1 необхідно відмітити, що застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості є методом умовного визначення резерву та його використання буде доцільним лише у випадку існування ненавмисної дебіторської заборгованості (тимчасові фінансові труднощі контрагентів), оскільки навмисна дебіторська заборгованість виникає внаслідок заздалегідь запланованих махінацій контрагентів та зумисної несплати за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги. Крім того, визначити платоспроможність контрагента можливо переважно лише з публічної фінансової звітності, а у більшості випадків дана інформація є недоступною, тому що сам дебітор не визнає свою неспроможність сплатити борг, оскільки йому це не вигідно з економічної точки зору. Використовувати даний метод слід за незначної кількості постійних покупців, про фінансовий стан яких підприємство-кредитор має достовірну інформацію.

Доречними є погляди деяких науковців [9, с.35] про суттєвий недолік зазначеного методу: розрив у часі визнання доходів від продажу та витрат на сумнівну та безнадійну заборгованість. При його використанні резерв у всіх випадках формується в іншому обліковому періоді, ніж визнається сума дебіторської заборгованості та доходу від реалізації, що не відрізняє його від методу прямого списання, а сума поточної дебіторської заборгованості на дату складання фінансової звітності буде завищеною.

Так, наприклад, при застосуванні способу класифікації дебіторської заборгованості за строками непогашення, П(С)БО №10 не передбачено розподіл дебіторської заборгованості за видами залежно від періоду непогашення для розрахунку резерву сумнівних боргів. Крім того, слід зазначити, що при класифікації дебіторської заборгованості необхідно застосовувати інтервальні показники (наприклад, строк непогашення від 1 до 6 міс.). Також на підприємстві може виникнути ситуація існування великої кількості дебіторів з різними строками непогашення, що робить застосування цього методу практично неможливим через високу трудомісткість процесу.

При дослідженні способу розрахунку коефіцієнта сумнівних боргів виходячи з питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході виявлена невідповідність між показниками на підставі яких він розраховується. Вважаємо, що необхідно використовувати не чистий дохід, а дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за вирахуванням наданих знижок та повернення проданих товарів, що пояснюється так: чистий дохід не містить ПДВ та інших непрямих податків, а до складу безнадійної заборгованості входить ПДВ. Отже, зазначені зміни зроблять показники порівняними, а результат розрахунку економічно обґрунтованим.

Ураховавши результати попередніх досліджень та на основі проведеного критичного огляду існуючих методів створення резерву сумнівних боргів поданих в П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», запропоновано власний метод обчислення резерву сумнівних боргів, який ґрунтується на функції трикутного розподілу.

Перш за все зазначимо, що був здійснений аналіз інформації отриманий з вибірки торговельних підприємств м. Харкова та Харківської області, на підставі якої визначено ймовірність неповернення заборгованості для кожного періоду непогашення. При чому зазначену вибірку можна вважати випадковою величиною.

Для зручності подальшого використання отриманих результатів, було визначено закон розподілу отриманої випадкової величини шляхом висування низки гіпотез з подальшою їх перевіркою з використанням критерію Пірсона. Результат дослідження показав, що отриманий емпіричний розподіл випадкової величини найбільш точно апроксимується трикутним розподілом. Ґрунтуючись на зазначеному, пропонується використовувати для розрахунку резерву сумнівних боргів функцію трикутного розподілу.

Ця методика розрахунку резерву сумнівних боргів передбачає таку послідовність дій:

1. Здійснення розрахунку коефіцієнта сумнівності для кожної групи непогашення шляхом використання функції трикутного розподілу (1);

$$F(x) = \begin{cases} \frac{(x-a)^2}{(b-a)(c-a)}, & a \leq x \leq c, \\ 1 - \frac{(b-x)^2}{(b-a)(b-c)}, & c \leq x \leq b \end{cases} \quad (1)$$

де $c \in [a, b]$ – мода (точка, де щільність ймовірності неперервної випадкової величини досягає максимуму). У нашому випадку a – це 1 місяць, b – 36 місяців, c – 18 місяців, а x приймає значення від 1 до 36 місяців (тобто позначає місяць непогашення, у якому необхідно визначити ймовірність неповернення боргу).

2. Розрахунку резерву сумнівних боргів шляхом знаходження добутку коефіцієнта сумнівності відповідної групи на сумнівну дебіторську заборгованість (а не поточну) за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи на початок місяця наступного за останнім місяцем спостереження;

3. Загальна сума резерву сумнівних боргів визнається як сума резерву по кожній з груп непогашення сумнівної дебіторської заборгованості в залежності від періоду непогашення.

Таким чином, отриману залежність ймовірності непогашення від кількості місяців прострочки для кращого наочного сприйняття відображено на рис. 2.

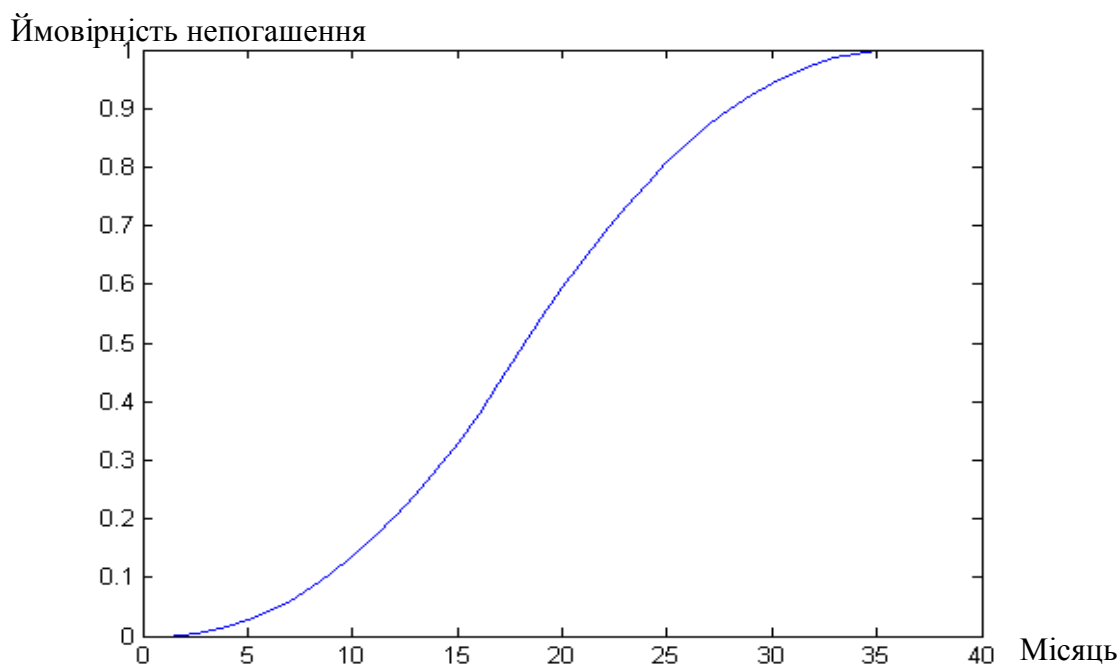

Рис. 2. Графік залежності ймовірності непогашення від кількості місяців прострочки

Крім того, пропонуємо при формуванні резерву сумнівних боргів зважати на той факт, яку питому вагу займає поточна дебіторська заборгованість у загальному обсязі реалізації. На погляд авторів, у разі незначного місця резерв сумнівних боргів створювати не потрібно, оскільки це є достатньо трудомісткою роботою для облікового персоналу. Дотримуємося думки, що такий розподіл необхідно здійснювати на межі 10%, наприклад, якщо поточна дебіторська заборгованість займає 9,99% у обсязі реалізації – нарахування резерву сумнівних боргів не здійснюється, а у випадку досягнення нею рівня у 10% і більше – проводиться розрахунок резерву сумнівних боргів. Виходячи з зазначеного, послідовність нарахування

резерву сумнівних боргів, доцільно зазначати у Положенні про облікову політику підприємства у такому вигляді:

- 1) визначення доцільності нарахування резерву сумнівних боргів застосовуючи запропоновану межу в 10%;
- 2) зазначення обраного методу для розрахунку резерву сумнівних боргів у випадку доцільності його нарахування.

Іншим не менш важливим питанням, що підлягало дослідженню є дата нарахування резерву сумнівних боргів. П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» встановлює таку дату за квартал, так як в ньому зазначається, що з метою визначення чистої реалізаційної вартості резерв сумнівних боргів необхідно нараховувати на дату балансу (кожного кварталу).

Проте деякі науковці зазначають [10, с.44], що в умовах несвоєчасного виконання зобов'язань покупцями продукції, прострочення термінів позовної давності заборгованості за розрахунками, розраховувати резерв сумнівних боргів доцільно щомісяця, а при складанні балансу в обов'язковому порядку його визначати щокварталу.

Проведене дослідження свідчить про недостатнє розкриття питання стосовно невикористаних сум резервів сумнівних боргів, які залишилися в кінці звітної періоду. Така ситуація є досить поширеною, та на думку низки вчених, у такому разі підприємство має право не списувати сформований резерв, а використовувати його у наступному звітному періоді до закінчення терміну позовної давності або до погашення боргу. Проте, на наш погляд, не списувати сформований резерв на кінець звітної періоду є невірним. Так як у такому випадку, у «старому» резерві не будуть враховані нові періоди для розрахунку, тому його сума не буде відповідати дійсності.

Методологією бухгалтерського обліку передбачено зменшення нарахованих резервів у кореспонденції з рахунком обліку доходів. Виходячи із зазначеного, правомірною та правильною буде операція списання суми резерву сумнівних боргів в кінці періоду на субрахунок 719 «Інший операційний дохід». Слід відмітити існуючу думку деяких авторів про віднесення залишку невикористаної суми на кредит субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів». Проте операцію створення резерву сумнівних боргів неправомірно прирівнювати до списання заборгованості, адже даний резерв створюється на заборгованість стосовно якої лише існують сумніви в погашенні, а не впевненість в непогашенні.

Існує думка [9, с.35], що фактично сума нарахованого резерву за своїм економічним змістом не належить до витрат, оскільки витрати на формування резерву, не можна вважати такими, що були здійснені для отримання доходів від реалізації, а є вирахуванням з доходу на суму несвоєчасно оплачених покупцями рахунків, який визначається одночасно із визнанням дебіторської заборгованості. Однак, на наш погляд, розрахунок чистої реалізаційної вартості задля правильного відображення інформації у фінансовій звітності підприємства має домінуюче значення у випадку дебіторської заборгованості. Крім того, принцип резервування обґрунтовують та підтримують більшість науковців у сфері обліку.

Підводячи підсумок, зазначимо, що в кінці періоду необхідно списувати резерв сумнівних боргів на субрахунок 719 «Інший операційний дохід». При чому використання цього підходу дозволяє уникнути ведення аналітичного обліку за рахунком 38 «Резерв сумнівних боргів».

І, нарешті, безнадійна дебіторська заборгованість повинна відображатись на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» з метою подальшого контролю та у разі виникнення можливості її стягнення у зв'язку з виникненням нових обставин операції (наприклад, відновлення майнового стану божника) на протязі певного періоду. При чому даний період має лише нижню межу – 3 роки, тобто, як зазначають деякі практики з обліку, підприємство має можливість визначати самостійно термін перебування списаної заборгованості на позабалансовому обліку. На думку авторів, оптимальним строком є 5 років з дати списання дебіторської заборгованості з балансу.

Існує суттєва розбіжність у відображенні суми відшкодування раніше списаної безнадійної дебіторської заборгованості згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» і Податковим кодексом України, оскільки національним стандартом передбачено віднесення даної суми до складу інших операційних доходів (716 «Відшкодування раніше списаних активів»), а податкове законодавство вимагає її відображення як отримання безповоротної фінансової допомоги (718 «Дохід від безоплатно одержаних оборотних активів»). Ця суперечність є додатковим джерелом виникнення непорозумінь з приводу правильного відображення даної операції в обліку.

Включення до валових витрат суми дебіторської заборгованості визнаної безнадійною, а не самого резерву сумнівних боргів, спонукає підприємства не створювати його заздалегідь, що є кропіткою та трудомісткою роботою, а формувати за фактом виникнення безнадійної дебіторської заборгованості та робити бухгалтерські довідки з додатковими бухгалтерськими проводками. У цьому випадку функція резерву сумнівних боргів як засобу страхування від ризику неповернення боргу нівелюється.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у статті здійснено порівняльний аналіз існуючих методів створення та методик розрахунку резерву сумнівних боргів. Надано визначення резерву сумнівних боргів для цілей обліку. Запропоновано власну методику розрахунку резерву сумнівних боргів та послідовність його нарахування.

Перспективами подальших досліджень є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо припинення визнання дебіторської заборгованості в обліку.

Список використаних джерел

1. Бухгалтерський фінансовий облік: [підруч.] / Ф. Ф. Бутинець. – Житомир: ПП «Рута», 2009. – 912 с.
2. Грей С. Дж. Финансовый учет: глобальный подход / С. Дж. Грей, Б. Э. Ниддлз; [пер. с англ.]. – М., 2006. – 614 с.
3. Энтони Р. Учет: ситуации и примеры / Р. Энтони, Дж. Рис [под ред. А. М. Петрачкова]; [пер. с англ.]. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 560 с.
4. Голов С. Ф. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади і коментарі: [практ. посіб.] / С. Ф. Голов, В. М. Костюченко. – К.: Лібра, 2001. – 840 с.
5. Батищев В. Некоторые особенности начисления и учета резерва сомнительных долгов / В. Батищев, Ю. Бакун, С. Максудов // Бизнес-Бухгалтерия. – 2001. – № 7(422). – С. 40–47.
6. Золотарева Е. В. Учет и анализ дебиторской задолженности на промышленных предприятиях: дис. ... канд. экон. наук: 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Е. В. Золотарева. – Саратов, 2006. – 245 с.
7. Береза С. Л. Проблеми оцінки та списання дебіторської заборгованості: вітчизняний та міжнародний досвід / С. Л. Береза // Вісник ЖІТІ (серія «Економічні науки»). – 2002. – № 18. – С. 24–31.
8. Власова І. О. Модель розрахунку резерву сумнівної заборгованості / І. О. Власова // Торгівля і ринок України: темат. зб. наук. пр. – Донецьк : ДонНУЕТ, 2011. – Вип. 31, Т. 2. – С. 368–374.
9. Нашкерська Г. Особливості визнання та оцінки поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги / Г. Нашкерська // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 11. – С. 31–37.
10. Боярова О. А. Резерв сумнівних боргів як обачний інструмент впливу на діяльність підприємства / О. А. Боярова, Н. П. Кузик / Облік і фінанси АПК. – 2010. – № 4. – С. 41–44.